

1913-2013, Rudolf Trebisch-en lekukotasun soinudunak

Inaxio Lopez de Aranak Berlinen aurkitu zuen austriarrak egindako
Gernikako arbola-ren lehen grabazioa.

| MIEL A. ELUSTONDO |

Argazkiak: Zaldi Ero

ZENBAIT URTE ATZERA egin dugu istorio-historia honen hasmenta non den ikusteko. Inaxio Lopez de Arana Arabako Biltzar Nagusietan ari zen, informatika programa bat euskarara itzultzen. “Lan gaitz bezain aspergarria”, dio. Horretan, bertako dokumentazioburu Jesus Sobronen hotsa. Alemanezko artikulua zahar bat helarazi zion, Lopez de Aranak hari zer zeritzon jakin nahi zuelarik. “Iturri historikoen tratamenduei buruz Bartzelonan 1993an egindako kongresu batean eskuratu zuen artikulua hura. Karl Friedrich Rudolf-ek eman zion, hau da, Austriako enbaxadak Madrilen duen Institutu Historikoko zuzendari ohiak. Orduan entzun nuen nik aurreneko aldiz Rudolf Trebisch etnologo austriarraren izena, berak idatzi baitzuen artikulua hura”. Delako artikuluan –*Vienako Zientzietako Akademia Inperialaren artxibo fonografikoaren batzordeko 34. adierazpena. Euskal hizkuntzaren eta musikaren grabazioak, 1913ko uda*, Lopez de Arana anaiek itzulirik–, Trebis-

Ezkerreko irudian, Trebishek grabazioak non egin zituen adierazten dute puntu gorriek. Ondoko irudian, Trebischen artikulua.

chek kontatzen zuen 1913ko uztailaren 18an Euskal Herrira etorri eta hainbat grabazio egin zituela orduko euskaldunekin, euskararen eta euskal kulturaren lekukotasuna jaso nahirik.

Euskararen grabazioak, 1913ko uda

Artikulua irakurtzen hasi eta laster jabetu zen Lopez de Arana 1913ko testu hura guztiz interesgarri zitzaiola. Batetik, atzeritar batek Euskal Herriari buruz zuen ikuspegia agertzen zuen. Bestetik, hainbat datu ematen zituen gure herriaren eta hizkuntzaren gainean. Euskal mitologia, ohiturak, garai hartako gertakariak eta hamaika kontu jakingarri ere azaltzen zituen. “Artikulua, bestalde, ezezaguna zen Euskal Herrian, Gregorio Mujikak aipua egin bazion ere 1914an, *Euskaletariaren alde* aldizkarian”. Trebischen artikulua, azkenik, bertan aipatzen ziren grabazioak lortzeko bidea erakutsi ziezaioketela iruditut zitzaien Lopez de Aranari. Horretarako, testua alemanetik euskarara ekarri zuen anaia Martxeloren laguntzaz. Hori eginik, balizko grabazioen bila abiatu

Trebisch baino lehen, Azoulay

“Niri baino lehen Azoulay doktoreari bururatu zitzaion euskararen grabazio fonografikoak egitea –dio Trebishek–. Hala jakinarazi zigun, gainera, *Bulletins et mémoires de la Société d'anthropologie de Paris* aldizkarian, 1910ean, *Sur la manière, dont a été constitué le musée phonographique de la société d'anthropologie* artikuluan (305. orritik aurrera). Jakin badakigu Azoulay doktoreak, euskarazko eta beste hizkuntza askotako, Itun Berriko ‘Seme Iriolea’ren alegiaren narrazioa fonograma gisa erabili zuela. Grabazio haiek Parisko Erakusketa Unibertsalaren kariaz burutu ziren, ekitaldi hartara zenbait herrialdeetako ordezkariak azaldu baitziren”.

zen, eta hizkuntza-grabazioen kopia bat Bilbon, Euskaltzaindiaren Azkue bibliotekan bazutela jakin zuen, 1984an Jose Maria Etxebarriak Euskal Herrira ekarria.

Inaxio Lopez de Arana ez zen horretan gelditu, hala ere. “Izan ere, Trebischekikoak argituagatik ere, alemanezko artikulua jakin-mina piztu zidan. Trebischek aitortzen zuen bera ez zela aurrena euskarazko grabazioak egiten, beste ikertzaile batek urratutako bideari jarraitu zitzaioela, hau da, Azoulay doktoreak 1900. urtean egindakoari. “1999ko urriaren 11n aurkitu nituen Azoulay doktorearen grabazioak, Parisko Musée de l’Homme-ko Etnomusikologia atalean. Garai bertsuan, bestalde, lehen aipatu dudak Karl Friedrich Rudolfek –Austriak Madril duen Institutu Historikoko zuzendari ohiak–, esan zidan Trebischen 1913ko grabazio gehien kopia Euskal Herrian bagenuen ere, euskal grabazio musikal ia guztiak falta zitzaizkigula oraindik, Berlinen zeudelako”. Zehatz non ziren adierazi ez bazioten ere, Lopez de Aranak 2003ko urtarriaren 13an aurkitu zituen grabazioak, Berlingo Fonograma Artxiboan. Orduan ere gorabeherak, ordea: “Kopia bat egin zidaten gaia ikeritzeko, baina ez zidaten baimenik eman grabazioei zabalkundea emateko”.

Trebisch Basken

Euskal Herrira etorri zelarik, Trebischek gramofonoa zekarren aldean. Bi zituen asmoak: euskalki guztien grabazioak egitea eta euskal etnologiararen bilduma osatzea. Horretan, grabazio musikalak egin zituen, musika ondarearen adierazle. 64 diskotan banatuta daude grabazio guztiak, bakoitzak bi minutu irauten duela. 130 minutu dira denera. Euskalki guztietako grabazioak ageri dira bertan –baita erronkarierakoak ere–, eta denetariko testuak, ipuinak, kontakizunak, pasadizoak, kantak... “Jose Maria Etxebarria euskaltzainak grabaziook sakonki eta zehatz aztertu ditu. Zortzi artikuluan ondu ditu hizkuntz grabazio gehienak transkribatuz eta, zenbaitetan, aztertuz eta itzuliz”.

Grabazio musikalei dagokienez, *Trebisch Basken*, izen horixe jarri zioten Berlinen gordetzen duten grabazio sortari. 14 disko edo zilindrotan banatuta daude, eta 32 minutu irauten dute. Antzinako grabazio musikal horietan, honako doinuak entzun ditzakegu, Inaxio Lopez de Aranak zerrenda egin digunez: “Ostalersa”, ‘Lili ederra’, ‘Satan-dantza’, ‘Turkoe airea’, ‘Pello Joxepe’, ‘Fandangoa’, ‘Kauter dantza’, ‘Barrikada’, ‘Valse italienne’, ‘Arto-lak deuko’, ‘Asiko nas asitzera’, ‘Adios Atxuri’, ‘Ezteietara’, ‘Andre Maddalen’, ‘Kontsesiri’, ‘Baserritarra’, ‘Vals con variaciones’, ‘San Juan Zortzikoa’, ‘Gernikako arbola’, eta ‘Monein’. Berlinen aurkitutako grabazio horietan dago,

Inaxio Lopez de Arana: “Musika grabazioetan, Donibane Garazi, Igorre, Azpeitia, Tolosa eta Atharratzeko kantari eta musikariak ditugu entzungai”.

Azpeitian

Trebishen hitzetan: “Zortzigarren eta bederatzigarren arrabolak Azpeitian grabatu ziren, Gipuzkoan. Han bi dultzainen eta danbor baten soinuak grabatu ziren. Funtsean, dultzaina txilibitu mihiduna da eta albokak baino zulo gehiago ditu. Eskualde horretan horrelako hirukote ugari daude. Sebastian Erasti mekanikariak eta Jose Maria Gurrutxaga errementariak dultzaina jo dute eta Gregorio Larralde igeltseroen arduradunak, berriz, danborra. Zortzigarren arrabolan honako konposizio hauek aurkitu ditugu:

a) Ezkon eguneko martxa bat, 100 urtekoa, ‘eztaitarre’ izena duena.

b) Euskal fandangoari egokitutako doinu bat, dantzatzeko dena eta ‘Andre Madalen’ izena duena. Doinu horri lotutako letraren edukia hauxe da, gutxi gorabehera: gizon batek emakume bati olioia erosi ondoren esaten dio bere aitak soldata jasotzen duen bitartean ordainduko diola”.

beraz, *Gernikako arbola* kantarearen lehenengo lekukotasun soinuduna. Grabazioetan, Donibane Garazi, Igorre, Azpeitia, Tolosa eta Atharratzeko kantari eta musikariak ditugu entzungai, eta kantari eta musikari haien izenak ere badakizkigu, Trebischek utzitako dokumentazioari esker”.

Trebishen grabazioen mendeurrena betetzen delarik aurren, hizlari ibili da Lopez de Arana Alemanian, Etxepare Euskal Institutuaren Leipzig-eko Unibertsitateko Euskal Ikasketen atalean eta Berlingo Euskal Etxean. “Euskal kulturaren arlo jakin baten berri zabaldu ahal izan dut Alemanian: antzinako lekukotasun soinudunak”. ■

